

Jon Helt Haarder

JA MIG JEG ER PÅ VEJ TIL SOLSTRÅLEHISTORIE

Selvfremsstilling i den danske ghettolitteratur

I denne artikel skitseres den litterære selvfremsstillings nyere historie i Danmark, og det der bliver kaldt den danske ghettolitteratur, sættes i forhold til de vigtigste tendenser i denne historie. Artiklen fokuserer i den forbindelse på Yahya Hassan og Morten Pape som inkarnationer af hver sin tendens, henholdsvis den performativt autentiske selvfremsstilling og den oprigtighedsopsøgende selvfremsstilling. I forlængelse heraf kontekstualiserer jeg ved hjælp af begrebet om en postmigrantisk samfundstilstand, og jeg argumenterer for vigtigheden af et klasseperspektiv på den samfundstilstand.

Med *De måske egnede* (1993) placerede Peter Høeg sig i noget nyt i dansk og skandinavisk litteratur.¹ Om det så virkelig var noget helt nyt, blev genstand for lærde diskussioner. Samtidig skabte det nye, hvis det altså var nyt, skandaler og rabalder i de store offentlige kredsløb: Der var balladen omkring Carina Rydbergs *Den högsta kasten* i 1997, den voldsomme polemik omkring Jørgen Leths *Det uperfekte menneske* i 2005 og Karl Ove Knausgård selvfølgelig.

Især i Danmark mente forskerne at det nye faktisk var noget nyt, og at vi derfor havde brug for nye ord for det. Poul Behrendt havde en *french connection* og lagde sig med begrebet dobbeltkontrakten i forlængelse af den tidlige Phillippe Lejeune.² Også Hans Hauge placerede genrespørgsmål og referentialitet centralt med begrebet om fiktionsfri fiktion.³ En gruppe forskere fra Aarhus Universitet samlede det nye under betegnelsen selvfremsstilling og trak både den lange litteraturhistorie og den nyere mediehistories forandringer ind som forklaringsramme.⁴ Det gjorde jeg også selv med begrebet performativ biografisme der dog samtidig var inspireret af bevægelser i

samtidskunsten og teorierne om den.⁵ Trods al denne kreativitet og mange gode argumenter bag hvert forslag – og til trods for at en af de artikler jeg henviser til i det følgende, faktisk bruger begrebet performativ biografisme som en knæsat term der ikke behøver henvisning⁶ – var det især autofiktionsbegrebet der blev stående i Danmark. Den svenske akademiske reception blev fra afsættet hos Christian Lene-mark efterhånden mere empirisk og magtkritisk mens den norske fik fokus på etikken i selvbiografisk og biografisk skrivning som det ses i den omdiskuterede smædebetegnelse virkelighetslitteratur.⁷ Senest har denne tendens fået et indløb i Danmark hvor en forsker taler om karaktermord.⁸

Nærværende artikel skal se på hvordan tilsynekomsten af en selvbiografisk præget litteratur fra omkring 2010 om livet i danske betonforstæder forholder sig til den videre udvikling af den performative biografisme der satte ind fra 1990'erne og frem. Med reference til den danske anti-ghettoiseringsstrategi hvor ordet ghetto har en officiel definition, kan vi kalde dette arkiv for dansk ghettolitteratur.⁹ Fokus i det følgende er dermed ikke denne ghettolitteraturs rødder i tidligere beskrivelser af danske betonforstæder, men mere dens forhold til selvfremsstillingens nyere danske litteraturhistorie – med visse udblik på den større skandinaviske kontekst. Med det på plads placerer jeg den danske ghettolitteratur i den kontekst man har kaldt den postmigrantiske samfundstilstand. Endelig argumenterer jeg for at den postmigrantiske tilstand må indebære et øget fokus på samfundsmæssig ulighed, det vil sige klasse.

Selvfremsstillingens danske frontsystem

Men hvad var det Peter Høeg gjorde? Sent i *De måske egnede* demaskerer jegfortælleren sig tilsyneladende, forfatter og fortæller er samme person, fremgår det. Dermed er det man troede var en roman, en selvbiografi, og alt hvad der står i den, for så vidt den skinbarlige sandhed. Bortset fra at Høeg så senere, altså uden for romanen, fortalte at sådan var det heller ikke (se meget mere hos Behrendt). Den norske forfatter og forlagsmand Geir Gulliksen – der blandt andet er

Knausgårds redaktør – karakteriserede tidligt og præcist hvad der var på færde, med netop Peter Høegs brug af sit eget navn som en æstetisk indsats i et spil med læserens forventninger og reaktioner:

Det er en åpen iscenesettelse, som ikke utgir seg som sannhet, men som leker sannhet på en åpenlyst løgnaktig måte. Motivet med et slikt grep vil de fleste lesere av boken dokumentere når forfatteren anvender sitt eget navn skjer det som en forstyrrelse, en flerring, som river teksten løs fra litteraturens verden og slynger den inn i leserens egen, i alle fall for en kort stund. Du opplever det som sant, samtidig som du vet at det ikke er sant, i tradisjonell forstand av hva sannhet er. Men da har teksten allerede gjort noe med deg.¹⁰

En række markante danske forfattere fortsatte i dette spor, man kunne nævne dels forfatteren der nu bærer navnet Madame Nielsen, dels Christina Hagen med deres insisterende brug af deres egen krop og identitet som en slags ”værkpræsentation på to ben” som filosofen Jørgen Dehs engang formulerede det i en bog om det autentiske i samtidskunsten.¹¹

Efterhånden opstod der imidlertid også en reaktion på denne performativt orienterede opfattelse af både identitet og litteratur. Ikke mindst under indtryk af de stadig stærkere identitetspolitiske vinde og tilbagekomsten for andenbølgefeminismen med dens fokus på kvindekroppens og kvindeerfaringens særlighed har Danmark set en række forfatterskaber der insisterer på en slags oprigtighedens gestik, fx hos Asta Olivia Nordenhof.¹² Disse står oplagt i im- eller eksplicit modstrid med den performativt orienterede autofiktion. I forlængelse af Stefan Kjerkegaard vil jeg navngive de to yderpositioner i dette selvfremstillingens frontsystem for henholdsvis den performativt autentiske selvfremstilling og den oprigtighedsopsøgende selvfremstilling: ”Hvor oprigtighed primært fokuserer på en intersubjektiv sandhedsrelation og med kommunikationen med andre, fokuserer autenticitet på en intern sandhed i forhold til en selv”.¹³ Jeg vil så blot føje til at denne autenticitetseffekt også har en udadvendt æstetisk side, en påvirkning af læseren, den som Geir Gulliksen bevidnede i citatet ovenfor – og

den som forbinder dette litterære fænomen med performancekunsten (jf. Haarder 2014).

Selvfremsstillingens danske frontsystem blev første gang meget synlig i forbindelse med en langvarig og kompleks debat udløst af diskussionerne efter den svenske lyriker Athena Farrokhzads kritiske anmeldelse af *Yahya Hassan* (2013) i januar 2014, den såkaldte hvidhedsdebat. Den dukkede med andre accenter op igen i forbindelse med Christina Hagens *Jungle* (2017). Der er meget oppe at gå i disse diskussioner, der bliver diskuteret mange forskellige ting på en gang, men centralt står spørgsmål om forholdene mellem racialisering, den kulturelle offentlighed, litteraturens autonomi og forfatterens rolle. Efter min vurdering optrådte klasse som en slags blind passager i diskussionerne, og det er dette jeg vender tilbage til i slutningen af denne artikel. Her og nu holder vi fast i modsætningen mellem på den ene side at bruge den selvbiografiske investering som en ”indsats i et spil med læserens og offentlighedens reaktioner”¹⁴ og på den anden side, helt modsat, at bruge uomsætteligt private henvisninger til at standse spillet, at nå læseren med en oprigtighedens gestik: ”Det private er også et led i en kamp for at genvinde kontrollen over sig selv og sit eget liv”, som Kjerkegaard skriver.¹⁵ Mere traditionelle fænomener som selvbiografiske romaner, selvbiografier og erindringsbøger er egentlig ikke synonyme med nogen af disse yderpunkter, men for så vidt at de har samme etos som den oprigtige position (men altså med andre midler), vil jeg se dem som variationer af den. Formålet er at undersøge om disse to positioner er synlige og giver mening i forhold den selvbiografisk prægede litteratur om opvæksten i danske betonforstæder, der dukkede op i Danmark efter 2010.¹⁶

Den danske ghettolitteratur

Det er indledningsvis væsentligt at gøre sig klart at dansk ghettolitteratur ikke er synonymt med dansk migrationslitteratur – eller hvad man nu vil kalde den del af dansk samtidslitteratur der skrives af forfattere med rødder i flygtninge- eller indvandrerfamilier. Det gælder også selvom man forfiner sit begrebsapparat og taler om en *postmigrations-*

litteratur forstået som en litteratur om et sæt af særlige erfaringer med at være efterkommer af migranter.¹⁷ Af boligsociale grunde, nemlig det forhold at nogle almene boligområder er præget af flygtninge og indvandrere og deres efterkommere, er der en del forfattere med en (post)migrantisk baggrund der beskriver almene boligområder, men den danske ghettolitteratur skrives også af mennesker med en etnisk dansk baggrund. Det siger sig selv at mange af forfatterne i den danske ghettolitteratur, på tværs af etniske forskelle, beskæftiger sig med den øgede etniske diversitet i det senmoderne Danmark, men det er en præmis i nærværende artikel at denne diversitet må forstås i en dansk kontekst. Det drejer sig her dels om den generelt øgede ulighed og geografiske segregering i Danmark, dels mere konkret om forholdene i danske almene boligområder hvor en længere boligsocialudvikling har ført til, som en dansk arkitekt har sammenfattet det, at ”socialt udgrænsede befolkningsgrupper koncentrerer rumligt”.¹⁸ Vi har at gøre med en intersektionel problemstilling hvor etnicitet ikke kan skilles fra spørgsmål om især klasse – og køn. Seksualitet er i de her behandlede værker heteroseksualitet, men en af forfatterne har i en anden kontekst diskuteret bi- og homoseksualitet med udgangspunkt i sit eget liv, nemlig Ahmad Mahmoud.¹⁹

Den litteraturhistoriske bagkant for den danske ghettolitteratur er overgangen fra en litteratur om almene boligområder der skrives af forfattere der ikke selv er vokset op i sådanne områder, til en litteratur der skrives af nogle der selv har baggrund i sådanne områder – og som samtidig selvbiografisk henviser til denne baggrund.²⁰ Der finder en forskydning sted ”fra professionelle og kanoniserede middelklasseforfatteres drevne fiktionsfortællinger til etnisk blandede unge forfattere, der omkring 2010 med baggrund i egen opvækst i udsatte boligområder skriver selvbiografisk på forskellige måder”.²¹ Den større historiske kontekst er her overgangen fra en situation hvor alle i de nye forstadsområder var tilflyttere, til en tilstand hvor mange er vokset op der. Både i Danmark og Norge findes en markant eksponent for netop den overgang, nemlig henholdsvis Camilla Christensens *Jorden under Høje Gladsaxe* (2001) og Nikolaj Frobenius’ *Teori og praksis* (2004). Begge var finlitterært anerkendte forfattere der med baggrund i deres

egen barndom tematiserede en opvækst i de nye betonforstæder der skød op i efterkrigstiden. Hvor den selvbiografiske investering hos Frobenius i høj grad var en del af den performative selvfremsættelsesbølge, nøjedes Christensen med i en efterskrift at markere at hendes både fantastiske og realistiske fiktionsfortælling om Høje Gladsaxes brutalistiske blokke havde afsat i hendes eget liv. Både hun og Frobenius har med deres interesse for den dybere og længere historie om forbindelsen mellem velfærdsstatens udvikling og funktionalistisk arkitektur og planlægning ligheder med kanoniske forgængere som Tage Skou-Hansens *Krukken og stenen* (1987) og Dag Solstads *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige* (1984).

I Danmark kan det se ud som om vi skal frem til 2010'erne før vi ser tilsynekomsten af fuldt udrullede selvbiografiske opvækstskildringer fra de etnisk sammensatte danske ghettoer – en term der fra 1990'erne bider sig mere og mere fast, også i den officielle danske sprogbrug og politik. Med et sådant spring overser man imidlertid at den særlige form for ordkunst der udgøres af dansk rap, allerede fra midt i nullerne rummer eksempler på netop denne type tekster, men jo altså udpræget på basis af de særlige æstetiske koder der gælder i hiphop. Et godt eksempel er dansk-palæstinensiske Marwans album *P.E.R.K.E.R.* (2007) der er forbundet med en dansk udgave af gangsterrap som en dansk musikforsker har kaldet netop perkerrap.²² På *P.E.R.K.E.R.* findes bl.a. nummeret med den karakteristiske titel ”Min blok” der stabler en *outlaw* maskulinitet på benene og forbinder den med boligblokkene i Aarhus Vest – hvorfra så meget dansk rap er kommet (for slet ikke at tale om Yahya Hassan):

I slår mig ned, jeg stiller op
 Spyttter blod lad det drop
 Min blok mod din blok
 I slår mig ned, jeg stiller op
 Spyttter blod lad det drop
 Min blok mod din blok.²³

To debutanter

I en mere snæver konception af litteraturhistorien sker der først for alvor noget efter 2010: I Tarek Omars novellesamling *Muhammed-DANEREN* (2011) tager forfatteren os i en blanding af allegori og realisme med rundt i en række forskelligartede indvandremiljøer. Han demonstrerer dermed både den store variation mellem disse miljøer indbyrdes (inklusive modsætninger og hierarkier) og ensartetheden i relationen til den ikke altid lige indsigtsfulde danske majoritetskultur. Indimellem støder vi på betonblokke som udtryk for at en del af personerne bor i den type byggeri. Bogens flap nævner også at Omar selv er vokset op i et socialt boligområde i Vejle, og at han har en stor del af sit stof fra den periode.

Midt i 2010'erne udkommer så to opsigtsvækkende debutbøger der på snart ti års afstand kan kanoniseres som hovedværker både i årtiets litteratur generelt og i dansk ghettolitteratur. Det drejer sig om Yahya Hassans første digtsamling *Yahya Hassan* (2013) og Morten Papes *Planen* (2015). Sidstnævnte er genrebestemt ”roman”, men hovedpersonen hedder det samme som forfatteren, og romanen udspiller sig i det højest virkelige kvarter hvor Pape voksede op, Urbanplanen på Amager. For så vidt har vi at gøre med en autofiktion. Dynamikken mellem fiktion og selvbiografi spiller imidlertid en meget lille rolle i romanen der i det væsentlige kan ses som et bidrag til dansk litteraturs socialrealistiske opvækstskildringer med mere eller mindre eksplicit selvbiografisk forankring, nærmere bestemt den type der har lagt væk på sammenhængen mellem klasse og kvarteret eller ”gaden” – som Tove Ditlevsens *Barndommens Gade* (1943). Den selvbiografiske forankring er måske i virkeligheden mest væsentlig for den måde Papes forfatterrolle blev konfigureret. I kraft af sin baggrund kan han optræde med en særlig autoritet når talen gælder integration, klasse og almene boligområder. ”Pape fik en rolle som vidne og sandsiger”, konkluderer Lars Handesten i en litteratursociologisk undersøgelse, ”og en autoritet der både førte ham til Folkemødet på Bornholm i 2016 (. . .)” og en hel masse andre fine steder.²⁴ Handesten peger på at dette må forstås som noget der skete for den debuterende forfatter, snarere end noget han valgte: Han fik i høj grad taletid som noget andet end

forfatter af en skønlitterær roman. Den norske forfatter Øyvind Holen sammenfatter et sted i sin *Getto. En historie om norske drabantbyer* (2021) det tab af agens som denne mekanik indebærer for forfattere fra bentonforstaden: ”Etter en begeistret førsterunde i media, der det fremstår som ett lite mirakel at noen oppvokst i blokk i det hele tatt kan skrive, ender du fort op som talsmann og samfunnsdebattant, slik at forfatterrollen står i fare for å bli vasket vekk av din geografiske og etniske bakgrunn”.²⁵

Pape kunne vel have afvist denne interpellation, men næppe uden dermed at sætte sin offentlige gennemslagskraft over styr, det vil sige sin nyvundne identitet som forfatter. Uanset dynamikken i forholdet mellem romanens genreangivelse som roman og dens åbenlyst selvbiografiske karakter, hører *Planen* hjemme i selskabet af selvfremsstillinger gearret mod oprigtighed. Det skal i den sammenhæng med at det væsentlige ved Papes indsats næppe skal forstås i forhold til det spørgsmål om ”1990ernes fejlslagne integration” som han og romanen typisk blev sat til at tale om.²⁶ Det er snarere Papes fortjeneste at have gestaltet litterært at spørgsmålene om migranter og deres efterkommere i danske boligblokke ikke kan forstås uafhængigt af klasse.²⁷ I dette stykke er hans roman i familie med Aydin Soei: *Forsoning. Fortælling om en familie* (2016) Ahmad Mahmoud: *Sort land. Fortællinger fra ghettoen* (2015) og Geeti Amiri: *Glansbilleder* der på meget forskellige måder, men alle med baggrund i deres egen opvæksthistorie har forbundet belysningen af etnicitet med forholdene i klassesamfundet Danmark. Både *Planen* og de værker jeg her har sat den i forbindelse med, tematiserer samtidig også sammenhængen mellem etnicitet og forskellige udgaver af toksisk maskulinitet. Det gælder ligeledes Rachel Rösts romanfiktion *Grundvold* (2021) og Birgithe Kosovic’ *Det, du ikke vil vide* (2020).

Handesten påpeger at *Planen* fik en forbeholden modtagelse i mange af de store aviser, og at dens virkningshistorie i Akademia stod i et omvendt proportionalt forhold til romanens store succes i de brede kredsløb, ja faktisk var der her en velkendt årsagssammenhæng: ”Derfor [på grund af succesen] også den larmende tavshed fra den litterære elite i forhold til en bog som *Planen*”.²⁸ Selvom dette med

klassebegrebets genkomst i litteraturforskningen har ændret sig ganske meget sådan at Papes roman nu også i litteraturforskningen er fortjent kanoniseret som en vigtig del af litteraturhistorien om 2010'erne, så står Handestens konklusion til troende:

Den autentiske livshistorie og nu også historien om både livshistorien, bestsellerbogen og litteraturprisen rummer en kraft, der kan sammenlignes med andre af litteraturhistoriens succeshistorier fra H.C. Andersen, Martin Andersen Nexø og Tove Ditlevsen til Yahya Hassan. Det er forfattere, der trods et klassemæssigt dårligt udgangspunkt og en 'forkert' habitus i forhold til den litterære institution og de mange middelklasselæsere, alligevel slår igennem, med deres bøger.²⁹

Man kan endnu ikke vide om Pape kan blive stående i så fornemt et selskab, men det er indiskutabelt at det er en underliggende fortælling om en grim forfatterælling på klasserejse der går igen her. Og da ikke mindst hos Yahya Hassan.

Ikke-identitet

Hassan er imidlertid på samme tid indbegrebet af denne fortælling – Kjerkegaard forbinder ham med den særlige danske Aladdin-mytologi der går tilbage til Oehlenschläger³⁰ – og et dementi. I og uden for sine digtsamlinger beskriver han en hybrid identitet, det at befinde sig mellem den danske majoritetskultur og den mellemøstligt forankrede kultur i ghettoen hvor han voksede op. ”Statsløs palæstinenser med dansk pas” står der bag på begge digtsamlinger, og man skal ikke have læst langt i den første før et par linjer i slutningen af digtet ”BARN-DOM” med karakteristisk præcision slår det problematiske i denne mellemposition fast: ”I SKOLEN MÅ VI IKKE TALE ARABISK/ DERHJEMME MÅ VI IKKE TALE DANSK”.³¹ Det afsluttende ”LANGDIGT” i samme samling er imidlertid en overdådigt multi-etnolekt demonstration af digterens evne til både lingvistisk og socialt at udnytte mulighederne som denne mellemposition åbner. Man kunne dermed forledes til at tro at det er en som digteren bemestrer – at det

er et domæne han behersker snarere end omvendt. Dermed er hans liv op til ham selv, sådan som det liberalistiske credo lyder. Han kan forlade ghettoen i kraft af sit eget talent, og hans hybride identitet kan stabiliseres af dannelsesfortællingen om Aladdin fra underklassen, noget der samtidig udgør en adgangsbillet til den kongerække som Handesten optegner i citatet ovenfor: Vi vil jo gerne bekræftes i at det socialdemokratisk prægede velfærdssamfund vi har skabt i Danmark, faktisk virker i praksis og er generøse overfor litterære vidnesbyrd om at det forholder sig sådan.

Problemet er bare at det hverken i og eller uden for Hassans digtsamlinger gik så godt. Yahya Hassan vendte tilbage til ghettoen, blev viklet ind i stadig mere absurde og voldelige episoder på hjemmebanen i Aarhus Vest og døde få måneder efter udgivelsen af *Yahya Hassan 2* i slutningen af 2019. Holder man sig til digtene og sætter skaberen i parentes, så optegner digtsamlingen under et en bevægelse fra ghetto over fængsel til psykiatriske institutioner. De sidste linjer fastholder kriminalitet og indespærring som et slutfacit: "BØDE HÆFTE OG FÆNGSEL PRELLER AF PÅ MIG/ IKKE FORDI JEG ER UEGNET TIL STRAF/ MEN FORDI JEG ER FOR EGNET TIL DET".³² Hvad jeget synes uegnet til, er livet uden for ghettoen. Rollen som mønsterbryder i en opbyggelig fortælling om social mobilitet, er tydeligvis en som digterjeget ikke kan eller vil tage på sig. Og sådan forholdt det sig altså også uden for digtene.

Det kunne dermed se ud som Yahya Hassan hører til den ligefremt oprigtige fløj i ghettolitteraturens selvfremstillinger. Der er da også noget sandt i at læse hans digte som en slags socialrealisme på vers hvis autoritet forstærkes af dens selvbiografiske karakter. Hassan bevidner hvor ødelæggende en opvækst som hans er. Man gjorde virkelig et barn fortræd, for nu igen at henvise til Tove Ditlevsen. Alt dette er imidlertid både sandt og ikke helt nok. Hassans digte er funderet i en slags ikke-identitet, en modstand mod at blive låst fast i enten ghettoen eller mønsterbryderhistorien der fører væk fra den. Noget lignende gjaldt udpræget hans stadigt mere ustabile og uberegnelige forsøg på at undgå omklamring af enhver slags.

Der er to sigende scener i "LANGDIGT" fra den første digtsamling hvor han fermt leger med en sagsbehandlers ønske om at indskrive ham som mønsterbryder i en solstrålehistorie: "EN BRYDEMØNSTER JEG ER", som det hedder i digtets multietnolekte dansk, "JA MIG JEG ER PÅ VEJ TIL SOLSTRÅLEHISTORIE".³³ Dette sprog med dets blanding af realistisk forankring i diskursen mellem blokkene og frydefuldt kunstsprog er måske det stærkeste udtryk for en potentiel identitet der aldrig realiseres andre steder. Det handler dermed ikke om en hybrid identitet i en nærmest lykkelig multikulturel verden. Nok *spiller* digterjeget i disse scener på solstrålehistorien for at få det offentlige til at betale for hans højskoleophold, men netop fordi der åbenlyst er tale om strategi og spil, kan man ikke forankre den spillendes identitet inde i spillet. Det læses tydeligvis udefra, fra en anden position hvorfra nogen flytter rundt med Hassan som en brik. Scenerne med sagsbehandleren er allegorier over forholdet mellem den velmenende velfærdsstat Danmark med de mange sympatisk indstillede læsere fra middelklassen og en ung digter der ikke ville og ikke kunne være den vi håbede på skulle komme. For så vidt dramatiserer Hassan et fravær af identitet, og han minder dermed som litterær selv fremstiller mere om Christina Hagen og Claus Beck-Nielsens navnløse efterfølger end om Morten Pape eller Aydin Soei med deres roller som troværdige vidner og mere eller mindre faguddannede ghettosociologer. Hvad der især adskiller Hassan fra Hagen og Nielsen, er hudfarve, og hvad det betyder for (ikke-)identitetsdannelsen altid at være synlig som anderledes. Det fremgår klart af en anden passage i "LANGDIGT" som jeg læser allegorisk, nemlig den hvor digterjeget opsøger sit fine forlag, Gyldendal. I forværelset spiller han over for sekretærerne på den på en gang farlige og spændende maskulinitet som man typisk tilskriver mænd med minoritetsbaggrund, men understreger jo dermed også at han hverken er som dem, eller som den spillebrik han viser dem.

Et tilbud det er svært at sige nej til

På tværs af den ovennævnte opdeling er et karakteristisk træk ved selvfremsstillingerne i den danske ghettolitteratur naturligt nok den stærke forbindelse mellem selv og sted: Det at skrive sin egen historie er jo i dette tilfælde også at knytte sin selvfortælling til ikke bare en bestemt type boligområde, ghettoen, men også et helt konkret boligområde med et navn man kan finde på kortet. Yahya Hassan foreslog oprindeligt at hans debut skulle hedde ”Ghettodigte”, og han nævner mange konkrete steder i sine digte.³⁴ På samme måde hedder Ahmad Mahmouds bog *Sort land* med undertitlen *Fortælling fra ghettoen*. Og læser man den, finder hans opvækstbeskrivelse sted i et konkret boligområde, Askerød – der kommer af og på ghettolisten, men som altså af Mahmoud forbindes med en anden og bredere opfattelse af begrebet ghetto.

Relationen mellem sted, identitet og selvfortælling er af en særlig art i forbindelsen med den danske ghetto. Anskuet som en form er ghettoen at betragte som et indelukke eller en slags beholder. Arkitekturen og boligsociale forhold gør at sådanne boligområder stikker af fra omgivelserne både fysisk og socialt, og det indebærer videre at man som beboer føler sig, om ikke spærret inde som i et fængsel, så i hvert fald grænset af fra det øvrige samfund og set på som afvigende. At komme fra ghettoen er et stigma med alt hvad det indebærer, også indadtil. Den engelske freelance sociolog Lynsey Hanley har et helt kapitel i den uundværlige bog *Estates. An Intimate History* (2007) om dette fænomen: ”The Wall in the Head” hedder det meget sigende.³⁵ Man kan også tænke på hiphoppens mange varianter af formuleringer om at man kan tage drengen ud af ghettoen, men ikke ghettoen ud af drengen. Det er indlysende at hvis ens hudfarve i det almindelige omdømme forbinder en med sådanne områder, så bærer man meget synligt rundt på ghettoen som stigma og må lide under dette på en måde der er anderledes end hvis det alene er klasse der knytter en til stedet.

Ghettoens karakter af indelukke betyder at der er en særlig slags fortælling der ligger lige for, nærmest som en egenskab ved selve formen, en narrativ *affordance* med andre ord – nemlig fortællingen om

at komme ud af indelukket.³⁶ Dette er for det første en geografisk bevægelse: Man bevæger sig for at leve et nyt sted i den urbane geografi. Fordi ghettoen også ligger et bestemt sted i den mindre håndgribelige klassegeografi, indebærer den fysiske flytning typisk også en ambition om social mobilitet. I *Planen* er hovedpersonens ambition fra han er helt lille at komme væk fra Urbanplanen og det liv han har levet i sin opvækst. Han prøver flere forskellige strategier, og den bog læseren har i hånden, er på sin vis den billet til et andet liv han til sidst kunne sætte sig i besiddelse af. Flytning og uddannelse skulle der også til for Morten Pape, men det blev den selvbiografiske roman om opvæksten i Urbanplanen der definitivt forankrede hans liv og identitet et andet sted i både konkret og symbolsk forstand. Som det turde været fremgået ovenfor, er dette imidlertid ikke kun en fortælling hvori den rejsende er et autonomt subjekt der kan designe sit liv og identitet som vedkommende vil. Det er mindst lige så meget en slags kanoniseret narrativ som unge forfattere fra underklassen passes ind i af andre, og da især hvis de samtidig minoriseres og racialiseres. Man kan nok sige at uanset førstepersonsperspektivet og selvbiografiens autoritet bliver disse forfattere i nogen grad fortalt af andre. I hvert fald er fortællingen om geografisk flytning og opadgående social mobilitet en fast forventningshorisont og et stående tilbud til disse forfattere som det er svært for dem at sige nej til, et tilbud om at blive tilkendt en identitet som klasserejsende og en autoritet som selvbiografisk ”vidne og sandsiger” – som Handesten benævnte denne position.³⁷ Det var hele dette kompleks Yahya Hassan legede og kæmpede med som performativt biografisk digter og kendis, og som han til sidst vendte ryggen til.

Det nye nationale fællesskab

Forestillingen om autentiske indblik i samfundets skyggesider har været en fast forventningshorisont for især den litterære realisme siden 1800-tallet, og det er klart at forfatterne til den danske ghettolitteratur er vigtige vidnesbyrdbærere fra nogle særlige områder af den senmoderne byvirkelighed – noget de endnu stærkere lægger op til ved ofte

at anvende førstepersonsfortællere med deres eget navn og deres egen opvæksthistorie. Man skal bare huske forskelligt her.

For det første er størstedelen af den danske ghettolitteratur skønlitterær med alt hvad det indebærer. Uanset *hvad* forfatterne måtte skrive om, uanset om det er selvbiografisk, fiktion eller noget hybridt, presser spørgsmål om *hvordan* de skriver dette, sig hele tiden på. Den sociale virkelighed er i sidste ende materiale eller stof for et ønske om at skabe litterær kvalitet og modtage anerkendelsen for det. Bogen kan være en nok så ligefrem skildring af fx hårde opvækstvilkår, men den er også en slags ansøgning om at både den og forfatteren får lov at komme ind i det gode selskab ved at leve op til en række krav og forventninger der ikke har deres rødder i opvækstmiljøet. Men, for det andet, også i de tilfælde hvor der er tale om fortællinger der ikke er skønlitterære, turde det være indlysende at sådanne sagprosaiske fortællinger – nøjagtig ligesom fx en romanfiktion om et opdigtet boligkvarter – dels lever op til krav og forventninger fra det omgivende samfund, dels ikke udgør gennemsigtige vinduer til en autentisk virkelighed. Bøgerne *deltager* i virkeligheden, er nok mere præcist, former den og formes af den. I forlængelse heraf må man nok sige at forskellen på de to tendenser jeg her har karakteriseret, og som inkarneres af henholdsvis Morten Pape og Yahya Hassan, ikke skal overdrives. Nok er der forskel på at bruge sin egen identitet som indsats i et spil med den enkelte læsers og offentlighedens reaktioner og det at bruge et selvbiografisk førstepersonsperspektiv til at skabe en ”intersubjektiv sandhedsrelation”, som Kjerkegaard kaldte det, men i begge tilfælde overlades teksten – sådan som det er med alle tekster – til en interaktion mellem den enkelte læsers respons og offentlighedens eventuelle reaktioner som finder sted på den moderne medieoffentligheds betingelser.

Endelig er der grund til generelt at gå forsigtigt med tanken om autentiske vidnesbyrd om en autentisk ghettovirkelighed. Følger man den lidt for bogstaveligt, får man let bestyrket en forestilling om at betonforstæder er netop ghettoer, særlige zoner afsondret fra resten af samfundet, beboet af mennesker vi læsende bedsteborgere knap kan fatte. Den grundlæggende indsigt i den danske ghettolitteratur, selvbiografisk eller ej, er at de boligområder vi omtaler som ghettoer,

i høj grad er forståelige som en integreret del af det danske samfunds historie og nutid, og at litteraturen har en uvurderlig evne til at tilvejebringe en sådan forståelse – der i sidste ende altid angår også læseren selv, uanset om vedkommende bor i højhus eller ej. Og hvad angår fremtiden, er det i lyset fra den danske ghettolitteratur nok en god ide at tage tanken om ghettoer som parallelsamfund op til kritisk revision: Hvis samfundet generelt går mod større etnisk diversitet, må de steder hvor en sådan diversitet tidligt var et faktum, være der man kan hente energi og inspiration til at tackle udfordringerne. Dette indebærer imidlertid at man ikke ser tilstedeværelsen af migranter og deres efterkommere som en undtagelsestilstand men som en ny normal hvor *alles* identitet er hybride og til forhandling.

Denne *new normal* kan man kalde den postmigrantiske samfundstilstand:

’Postmigration’ skal på lignende vis [ligesom begrebet ’postkolonialisme’] stille skarpt på de igangværende sociale og politiske forandringer, de konflikter, fordelingskampe og identitetsdannelsesprocesser, der følger efter selve migrationen til modtagerlandet – processer, der ikke kun involverer nyindvandrede borgere og efterkommergenerationerne, men angår hele samfundet.³⁸

Det følger heraf at man ikke skal opfatte det postmigrantiske samfund som et der er præget af en grundlæggende kulturel dikotomi mellem indfødte og indvandrede med hver deres stabile identitet. Der er snarere tale om at en dynamisk tilstand præget af fortløbende forandring og af ”forhandling, antagonisme og ambivalens” udgør ”det nye nationale fællesskab”.³⁹ De fleste af os lever i og med en forsinket erkendelse af det faktum at vi *allerede* befinder os i den postmigrantiske tilstand, og at alles identiteter dermed er til forhandling på den måde vi har været vant til at opfatte som noget særligt for ”migranter og deres efterkommere” som det ofte hedder. Efter en kortlægning af genealogien og den divergerende brug af begrebet postmigrantisk konkluderes det i indledningen til *Postmigration Art, Culture, and Politics in Contemporary Europe* at

the different usages of the concept seem to converge around the fact that migration is a historically and continuously formative part of European societies, while the consequences of migration movements are often negotiated belatedly, both on individual and societal levels. Additionally, the concept is used to de-essentialise migrantising understandings of ethnicity and identity, and also serves as a cipher for understanding the struggles and conflicts unfolding around migration and its aftermaths.⁴⁰

Netop fordi ghettoen er et sted hvor den formative indflydelse fra migration er så tydelig, kunne litteraturen måske herfra danne udgangspunkt for nye ”de-essentialiserede” forståelser af identitet der er på omgangshøjde med den faktiske situation. Jeg tænker i den forbindelse at vi både har brug for forfattere der som Morten Pape oprigtigt fortæller historien om en besværlig opvækst med smertefulde forhandlinger i ghettoens minerede farvand mellem ’kartofler’ og ’perkere’, og for digtere som Yahya Hassan der involverer læserne i et speget, men autentisk spil om forholdet mellem hvide middelklasselæsere og digtsamlinger bag på hvilke afsenderidentiteten præsenteres som ”statsløs palæstinenser med dansk pas”.

Afslutningsvis vil jeg fremhæve vigtigheden af at holde øje med ulighed og ikke kun spørgsmål om racialisering og racisme. Som bogen *Rige børn leger bedst* (2021) peger på, præges Danmark i disse år af to samvirkende udviklinger: Den økonomiske ulighed vokser samtidig med at den geografiske segregering af de forskellige klasser tager til.⁴¹ Det er udviklinger som det arkiv jeg har kaldt den danske ghettolitteratur, bevidner i stor stil (på tværs af forskellene mellem forskellige performativt biografiske strategier). Det ”nye nationale fællesskab” der udgør den postmigrantiske samfundstilstand i Danmark, er et fællesskab gennemtrukket af voksende klasseforskelle der kommer til udtryk i blandt andet øget geografisk adskillelse. Jeg er i den sammenhæng ikke sikker på om fx Athena Farrokhzad var opmærksom på de mulige sociale forskelle mellem hende og Yahya Hassan da hun i sin tid kritiserede ham for at hans voldsomme udfald mod forældregenerationen kunne bruges af danske racister. ”Förstår du att jag är rädd att din bok matar den eld som vill förgöra oss?”, spurgte hun bekymret

(en bekymring det er let at sætte sig ind i).⁴² Jeg forstår dette som et etnisk defineret ”os” der muligvis underbetoner hvor ekstreme Hassans underklasseerfaringer var. Man kan i den forbindelse notere sig at han selv i det berømte interview i *Politiken* gentagne gange brugte klassebegrebet mens et sådant perspektiv spiller en lille rolle for Farrokhzad.⁴³ Da Édouard Louis i begyndelsen af 2022 blev interviewet til den danske avis *Information* i anledning af den danske oversættelse af *Combats et métamorphoses d’une femme* (2021) blev han direkte spurgt om den type kritik som blandt andet Farrokhzad rejste, både set i forhold til hans eget og i forhold til Hassans forfatterskab – som han viste sig at kende. Svaret lød

Når jeg har skrevet om den racisme, mandschauvinisme og homofobi, jeg var omgivet af i min barndom, har folk sagt til mig, at jeg stigmatiserer arbejderklassen, og at jeg derfor ikke bør skrive om det. Men der er altså ikke kun machomænd som min far eller min bror i arbejderklassen – der er også kvinder og homoseksuelle. De har også ret til at blive talt om. Det er bare dobbelt undertrykkelse, hvis vi ikke vil fortælle deres historier. Vi kommer altid til at tabe, hvis vi giver afkald på sandheden af frygt for at blive misforstået.⁴⁴

Her fremgår det tydeligt at de erfaringer som Hassan og Louis deler på tværs af etniske forskelle, har med klasse at gøre – og dermed at ulighed, diskrimination og othering ikke kun handler om racisme og sexisme, men altid også om klasse og klassisme.

I et mere opbyggeligt register kan man konstatere at Hassan blev en del af flere vi’er. Farrokhzad inkluderede ham i ét der var baseret på etnicitet; her er han sammen med Édouard Louis i et andet ”vi” der er baseret på barske erfaringer med opvækst på bunden af samfundshierarkiet – hvor man også kunne tænke på Morten Pape, Rachel Röst og Geeti Amiri. Jeg vil da slutte med en facebookopdatering skrevet af den norske lærer og lokalpolitiker Assad Nasir med udgangspunkt i den stigmatisering han som beboer i en norsk drabantby – Furuset – har mødt. Her undsiger han etnificering af den problematik og peger på,

ville jeg sige, den klassemæssige organisering af ”det nye nationale fællesskab” som en underbelyst fortolkningsramme:

Jeg har bodd hele livet på Furuset, på østkanten, i Groruddalen. Hele livet har jeg oplevd at politikere vil skåre billige politiske poeng på bekostning af folk som sliter, som har det vanskelig, som ikke har fått muligheter i livet, som hele tida bliver fortalt at de er problemet. Ja, det er sociale problemer, rusproblemer, kriminalittsproblemer, utfordringer med arbeidsledighet og fattigdom. Men det er klasseproblem. Og slutt å kalle meg innvandrер eller en med indvandrerbakgrunn.⁴⁵

Noter

- 1 Artiklen har været bragt i en fransk oversættelse i tidsskriftet *Nordiques*, nr. 22 (2022): <https://journals.openedition.org/nordiques/5175>. Den kommer ud af projektet ”Reassembling the Ghetto”, DFF 2019-2024, bevilling nr 1024-00070B.
- 2 Poul Behrendt, *Dobbeltkontrakten. En æstetisk nydannelse*, København, Gyldendal, 2006. Behrendt har skrevet en lang række artikler i bøger i forlængelse af bogen der uddyber og nuancerer hans begreb.
- 3 Hans Hauge, *Fiktionsfri fiktion. Om den nyvirkelige litteratur*, København, Multivers 2012.
- 4 Stefan Kjerkegaard, Henrik Skov Nielsen & Kristin Ørjasæter (eds), *Selvskrevet*, Aarhus, Aarhus Universitetsforlag, 2006. Titlen gik igen hos en svensk forsker de samarbejdede med: Arne Melberg, *Selvskrevet. Om selvframstilling i litteraturen*, Oslo, Spartacus 2007.
- 5 Jon Helt Haarder, *Performativ biografisme. En hovedstrømning i det senmodernes skandinaviske litteratur*, København, Gyldendal 2014.
- 6 Maïmouna Jagne-Soreau, ”I don’t write about me, I write about you’. Four major motifs in the Nordic postmigration literary trend”, in *Postmigration. Art, Culture, and Politics in Contemporary Europe*, Anna Meera Gaonkar, Astrid Sophie Øst Hansen, Hans Christian Post & Moritz Schramm (eds), Bielefeld, Transcript Verlag 2021, 161-180.
- 7 Christian Lenemark, *Sanna lögner. Carina Rydberg, Stig Larsson och författarens medialisering*, Möklinta, Gidlunds förlag 2009. Christine Sarrimo, *Jagets scen. Självframställning i olika medier*, Göteborg, Makadam förlag, 2012. Sarrimos senere bog om David Lagercrantz’ *Jag är Zlatan Ibrahimovich* (2011) er meget relevant i nærværende sammenhæng: Christine Sarrimo, *Det spökskrivna jaget*.

Zlatan, marknaden och läsarna, Göteborg, Makadam förlag, 2021. Det er især Vigdis Hjorths roman *Arv og miljø* (2016), der har været genstand for debat i Norge – men jo i forlængelse af balladen rundt om Karl Ove Knausgårds *Min kamp 1-6* (2009-2011) som både Behrendt, Hauge og Haarder også forholder sig til.

- 8 Rikke Andersen Kraglund, "Karaktermord i 10'ernes danske skønlitteratur", *Passage*, no 85, 2021, 7-27.
- 9 Jon Helt Haarder, "Ghettoen svarer igen", *Passage*, no 85, 2021, 81-97
- 10 Geir Gulliksen, *Virkelighet og andre essays*, Oslo, Forlaget Oktober 1996
- 11 Jørgen Dehs, *Det autentiske – fortællinger om nutidens kunstbegreb*, København, Forlaget Vandkunsten 2012, 148.
- 12 Stefan Kjerkegaard, *Den menneskelige plet. Medialiseringen af litteratursystemet*, København, Dansk Lærerforening 2017.
- 13 Ibid., 136.
- 14 Haarder 2014, 9.
- 15 Kjerkegaard 2017, 50.
- 16 I Sverige fik man den tidligere, se fx Lydia Wistisen, "En sang om Trojas murer. En analys av maskulin identitet och utanförskap i tre samtida svenska förortsskildringar", *Tidsskrift för litteraturvetenskap*, no 3-4, 2013. I Norge skete det ca. samtidig med Danmark, se Øjvind Holen, *Getto. En historie om norske drabantbyer*, Oslo, Res Publica, 2021 og Leif Bull, *Ganske følsom til å være fra østkanten. Drabantbyen i norsk litteratur. Et essay*, Oslo, Cappelen Damm 2021.
- 17 Maïmouna Jagne-Soreau 2021.
- 18 Maria Bruun Yde, "Under betonen bazaren! Urbanplanen før, nu og i fremtiden i SOUP – Et midlertidigt kunst- og arkitekturprojekt i Urbanplanen, Marie Bruun Yde, Gitte Juul, Kaj Nyborg, Henriette Bretton-Meyer, Carsten Hoff, Line Kjær & Cai-Ulrich von Platen (eds), København, Forlaget Vandkunsten, 2009, 28.
- 19 Christian Bennike & Kristian Villesen, "Skam, tæsk og social kontrol", *Information*, 23. Sektion 2 (Moderne Tider), 14.
- 20 For en skitse til en længere litteraturhistorie om danske betonforstæder se Jon Helt Haarder, "Du danske ghetto. Betonblokkenes danske litteraturhistorie", *Læsninger på tværs. Litteraturhistorie i praksis*, Lars Handesten, Jon Helt Haarder, Camilla Schwartz (eds), København, Forlaget Spring 2022.
- 21 Haarder 2021, 83.
- 22 Mads Krogh, "Definitonen af en stodder. Radikale tendenser i og omkring dansk stodderrap" in *Hiphop i Skandinavien*, Mads Krogh og Birgitte Stougaard Pedersen (eds), Aarhus, Aarhus Universitetsforlag 2008.
- 23 Marwan, "Min blok", *P.E.R.K.E.R.*, Tabu Records 2007.

- 24 Lars Handesten, *Litteraturen rundt. Aktører i det litterære felt*, København, Samfundslitteratur 2018, 174.
- 25 Holen 2021, 178.
- 26 Se eksempler hos Handesten.
- 27 Jf. Nicklas Freisleben Lund, "De fremtidsløse tager ordet", in *Kritik* no 76, 2016, og Haarder 2021.
- 28 Handesten 2018, 180.
- 29 Ibid., 183.
- 30 Kjerkegaard 2017, 103.
- 31 Yahya Hassan: *Yahya Hassan*, København, Gyldendal, 6.
- 32 Yahya Hassan, *Yahya Hassan 2*, København, Gyldendal 2019, 113.
- 33 Hassan 2013, 160.
- 34 Se Niels Lyngsø, "Hver sin Hassan. Strøtanker om en meget omtalt digtsamling som næsten ingen har læst", (<https://journals.openedition.org/nordiques/344#tocto2n2>) (Besøgt 21. januar 2022).
- 35 Lynsey Hanley, *Estates. An Intimate History*, London, Granta 2007.
- 36 Jf. Caroline Levine, *Forms: Whole, Rhythm, Hierarchy, Network*, Princeton, Princeton University Press 2015.
- 37 For en mere indgående kritik af begreber som "migrantforfatter" se Magnus Nilsson, *Den föreställda mångkulturen. Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*, Möklinta, Gidlunds förlag 2010.
- 38 Anne Ring Petersen & Morritz Schramm, "Postmigration. Mod et nyt kritisk perspektiv på migration og kultur", in *Kultur & Klasse* no 122, 2016.
- 39 Ibid.
- 40 Gaonkar et. al. (eds) 2021, 24.
- 41 Lars Olsen, Sune Caspersen, Lars Andersen, Niels Ploug, Jørgen Goul Andersen 2021. *Rige børn leger bedst*. København, Gyldendal, 2021.
- 42 Athena Farrokhzad, "Hans raseri hyllas av danska rasister", *Aftonbladet* 22. Januar 2014: (<https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/a/1kWGjB/hans-raseri-hyllas-av-danska-rasister>), (besøgt 21. februar 2022).
- 43 Tarek Omar: "Jeg er fucking vred på mine forældres generation", *Politiken*, 5. oktober 2013. Debat, 1.
- 44 Bodil Skovgaard Nielsen: "Der er ikke den store forskel på en stor social bevægelse som de gule veste og et stort litterært værk", *Information* 14. januar 2022. Sektion 3 (Bogtillæg), 8.
- 45 Facebook 15. april 2019, citeret i Holen 2021, 135.